

УДК 338.24

Тарасенко І. О.,

д. е. н., професор,

зав. кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки,
Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ

Вплив промисловості на довкілля є досить суттєвим, тому питання зменшення техногенного навантаження внаслідок виробничої діяльності підприємств на навколишнє середовище є особливо важливим. У даній статті охарактеризовано методологічні аспекти екологічного менеджменту, зокрема виокремлено елементи екологічного менеджменту та положення системи екологічного менеджменту. Сформульовано поняття екологічного менеджменту, розглянуто цикл PDCA У. Демінга. Виокремлено завдання екологічного менеджменту. Обґрунтовано взаємозв'язок між екологічно спрямованою діяльністю підприємства та отриманням позитивного ефекту.

Ключові слова: навколишнє середовище, екологічний менеджмент, природоохоронна діяльність, ресурсозберігаючі технології, екологічний підрозділ, екологічний паспорт підприємства.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА ПРЕДПРИЯТИЙ

Тарасенко И. А.

Влияние промышленности на окружающую среду является весьма существенным, поэтому вопросы уменьшения техногенной нагрузки в результате производственной деятельности предприятий на окружающую среду являются особенно важными. В данной статье охарактеризованы методологические аспекты экологического менеджмента, в частности выделены элементы экологического менеджмента и положения системы экологического менеджмента. Сформулировано понятие экологического менеджмента, рассмотрено цикл PDCA У. Деминга. Выделены задачи экологического менеджмента. В статье приведена взаимосвязь между экологически направленной деятельностью предприятия и получаемым положительным эффектом.

Ключевые слова: окружающая среда, экологический менеджмент, природоохранная деятельность, ресурсосберегающие технологии, экологический подразделение, экологический паспорт предприятия.

METHODOLOGICAL ASPECTS OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT ENTERPRISES

Tarasenko I.

In modern economic conditions the influence of industry on the environment is quite significant, so the reduction of man-induced impact due to the production activity of enterprises on the environment is particularly important. This article describes the methodological aspects of environmental management, in particular singled out elements of environmental management and provisions of environmental management system. According to the standards ISO 14001 The process of continuous improvement, which is based on a cycle of W. Edward Deming RDCA. This cycle includes the following phases: planning (Plan - P) activity (Do - D), controlling (Check - C); corrections (Action - A). The task of environmental management was determined. In the article we substantiated interrelationship between environmentally directed activities of the enterprise and positive effect.

Keywords: environment, environmental management, environmental protection, energy saving technologies, environmental division, ecological passport of enterprise.

Постановка проблеми. Погіршення екологічної ситуації спричинене великою мірою впливом промислового виробництва. Тому особливо гостро постає питання пошуку нових, ефективних методів управління сучасними підприємствами, котрі дозволять зменшити тиск на довкілля та попереджуватимуть виникнення екологічних аварій, а також сприятимуть захисту навколишнього середовища. Одним з ефективних методів природоохоронної діяльності підприємства є екологічний менеджмент, котрий дозволить не тільки зменшити вплив підприємств на довкілля, а й суттєво покращити економічні показники підприємства. Тому дана тема є досить актуальною та потребує ретельного дослідження, яке дозволить сформулювати методологічні підходи до екологічного менеджменту підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впровадження, функціонування та розвитку екологічного менеджменту на підприємствах у сучасних умовах господарювання, досліджували такі науковці: В.Базилевич, И. И. Бабленкова, А. М. Годин, Л. А. Харланова, Ю.С.Гринчук, С.Ю.Дайман Н.В. Пахомова, А. Эндерс, К. Рихтер, Б. В. Буркинський, Т. П. Галушкіна, В. Є. Реутов, С. К. Харічков [1–7].

Проте, зважаючи на актуальність питань щодо екологічного управління на сучасних підприємствах, виникає необхідність у більш глибокому дослідженні методологічних аспектів екологічного менеджменту.

Мета статті. Сформулювати методологічні аспекти екологічного менеджменту підприємств у сучасних умовах.

Основні результати дослідження. Безперервний розвиток господарської діяльності, збільшення обсягів виробництва, розширення потреб суспільства призводять до того, що екологічні проблеми все більш гостро постають перед суспільством. Тому роль підприємництва в забезпеченні стійкого розвитку, а також зменшення негативного

техногенного впливу на довкілля стає особливо важливим моментом на сучасному етапі розвитку підприємницької діяльності. Одним з ефективних методів зменшення тиску на довкілля є система екологічного менеджменту.

Екологічний менеджмент – це сучасний механізм управління впливами на навколишнє середовище, що передбачає використання комплексу заходів щодо зменшення техногенного тиску, спричиненого виробничою діяльністю підприємства, на довкілля. Екологічний менеджмент є загально визнаним на міжнародному рівні інструментом, який практикується майже в усіх країнах світу.

Система екологічного менеджменту є частиною загальної системи управління підприємством. Вона включає методи, засоби та принципи, необхідні для управління природоохоронною діяльністю на підприємстві.

В систему екологічного менеджменту необхідно включати деякі основні взаємопов'язані елементи, зокрема, це:

- екологічна політика;
- планування та організація заходів спрямованих на охорону навколишнього середовища;
- перевірка аналіз та оцінка здійснених заходів;
- процес формування заходів для безперервного покращення системи екологічного менеджменту.

Відповідно до стандартів серії ISO 14001 основним принципом системи екологічного менеджменту є процес безперервного покращення, що заснований на циклі PDCA, якій запропонував У. Едвард Демінг (США). Даний цикл містить такі етапи:

- планування (Plan – P),
- діяльність (Do – D),
- контролювання (Check – C);
- коректування (Action – A) (рис. 1).

Основними завданнями екологічного менеджменту є такі завдання, що сприяють зменшенню тиску та покращенню якості навколишнього середовища зокрема, це такі: формування та впровадження природоохоронних заходів; впровадження у виробничу діяльність підприємства екологічно безпечних, ресурсозберігаючих технологій; досягнення оптимального еколого-економічного ефекту від виробничої діяльності підприємства; виготовлення екологічно-безпечної продукції; ліквідація та переробка відходів.

Підприємства, що впровадили у власну діяльність систему управління навколишнім середовищем, отримують певні переваги, зокрема зміцнення конкурентних позицій на ринку, а також такі підприємства мають змогу отримувати певні потенційні можливості (табл.1).

Основними положеннями системи екологічного менеджменту повинні бути наступні :

- підприємство на добровільній основі приймає рішення щодо впровадження системи екологічного менеджменту;

- підприємство формує екологічну політику, яка має бути загальнодоступною для усіх зацікавлених сторін;
- підприємство формує екологічні завдання, котрі доводяться до менеджерів усіх ланок управління;
- формуються екологічні плани та відповідні до них екологічні програми, а також методи та засоби їх досягнення.

Рис. 1. Цикл PDCA У. Демінга

Джерело: узагальнено автором за [8].

Основними напрямками природоохоронної діяльності підприємства повинні бути: чіткі показники щодо зменшення викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря, зменшення стоків у водні об'єкти, зменшення кількості відходів виробництва, попередження виникнення екологічних аварійно-небезпечних ситуацій, підвищення рівня екологічної культури персоналу, безперервна оцінка екологічних аспектів підприємства.

Ідентифікація екологічних аспектів є важливим елементом системи екологічного менеджменту, що передбачає виявлення екологічних аспектів та зменшення їх впливу на довкілля. Аналіз екологічних аспектів має бути процесом безперервним. Одним з важливих інструментів екологічного менеджменту є екологічний паспорт підприємства, де фіксуються

кількісні та якісні характеристики сировини, матеріалів, енергії, що використовуються у виробництві, а також характеристики забруднення навколишнього середовища у вигляді стоків в ґрунт та у водні об'єкти, викидів в атмосферне повітря, відходів виробництва, шуму та вібрацій, тощо.

Таблиця 1. Взаємозв'язок між екологічно спрямованою діяльністю підприємства та позитивним ефектом

Екологічно спрямована діяльність підприємства	Позитивний ефект
Впровадження екологічних проектів, спрямованих на переробку відходів та зменшення викидів в атмосферне повітря, стоків в водні об'єкти та ґрунт.	Зменшення витрат на утилізацію відходів. Зменшення або відсутність штрафів за забруднення навколишнього середовища.
Впровадження інтегрованих ресурсозберігаючих технологій.	Зниження собівартості продукції
Впровадження заходів щодо зменшення відходів та їх «культурного» знищення.	Економія витрат, за рахунок: 1. зменшення об'єму використаної енергії та води; 2. раціонального використання сировини та матеріалів. 3. функціонування заходів, що дозволяють уникати утворення відходів виробництва або досягати їх скорочення
Виготовлення органічних та екологічно чистих продуктів	Збільшення доходів підприємства. Зміцнення конкурентних позицій. Збільшення частки ринку. Покращення іміджу підприємства в галузі охорони навколишнього середовища. Можливість отримання статусу соціально відповідального підприємства.
Впровадження енергозберігаючих програм	Зменшення витрат на оплату рахунків за електроенергію

Джерело: розроблено автором.

На підприємствах, де функціонує система екологічного менеджменту обов'язковим є наявність екологічного підрозділу, в структуру якого неодмінно повинні входити висококваліфіковані спеціалісти – екологи, служба екологічного аудиту та екологічна лабораторія. Обсяг завдань та величина екологічного підрозділу залежить від масштабів виробництва та напрямків екологічної діяльності.

Менеджер системи управління навколишнім середовищем повинен бути спеціалістом в галузі екології та менеджменту, а також повинен бути компетентним у сучасних технологіях природоохоронного управління, повинен вміти ідентифікувати та оцінювати екологічні аспекти, формувати екологічні цілі, завдання та програми, організовувати екологічно спрямовані заходи та здійснювати оцінку екологічної роботи на підприємстві.

До основних завдань екологічного підрозділу слід віднести наступні:

- професійна підготовка персоналу, що необхідна для здійснення екологічної політики та досягнення цільових та планових показників;
- моніторинг стану навколишнього середовища та розробка комплексу заходів щодо його покращення;
- перевірка на всіх етапах виробництва екологічної безпечності продукції;
- попередження виникнення екологічно-небезпечних ситуацій.

Висновок. У сучасних умовах господарювання все більш важливою є необхідність впровадження екологічного менеджменту, котрий дозволить зменшувати тиск на навколишнє середовище. Основними елементами екологічного менеджменту є екологічна політика, процес планування та організації природоохоронних заходів, процес аналізу та оцінки заходів для безперервного покращення даної системи. Підприємства, що впровадили екологічний менеджмент демонструють власні екологічні наміри та отримують певні конкурентні переваги, зокрема зменшують витрати на утилізацію відходів, зменшують собівартість продукції, кількість використаних природних ресурсів, тощо.

Особливо гострим питанням сьогодення є завдання щодо посилення екологічної безпеки держави. Вирішенню даного питання сприятиме саме процес функціонування екологічного менеджменту на мікрорівні, котрий дозволить збалансувати природокористування та дозволить безперервно покращувати процес управління якістю навколишнього середовища.

1. Бабленкова И. И. *Экологический менеджмент: [монография]* / И. И. Бабленкова, А. М. Годин, Л. А. Харланова. – М.: ВГНА Минфина России, 2010.
2. Базилевич В. *Екологічний імператив економічної освіти в контексті глобалізаційних викликів* / В. Базилевич // *Вісник Національної академії наук України*. – 2010. – № 8.
3. Бобошко В. И. *Экологический менеджмент в деятельности малых предприятий* / В. И. Бобошко // *Менеджмент в России и за рубежом*. – 2008. – № 5.
4. Гринчук Ю. С. *Проблеми та перспективи впровадження систем екологічного менеджменту на вітчизняних підприємствах* / Ю. С. Гринчук // *Формування ринкових відносин в Україні*. – 2013. – № 10.
5. *Системы экологического менеджмента для практиков* / С. Ю. Дайман, Т. В. Островкова, Е. А. Заика, Т. В. Сокорнова; [под ред. С. Ю. Даймана]. – М.: Изд-во РХТУ им. Д.И. Менделеева, 2004.
6. *Экологический менеджмент* / Н.В. Пахомова, А. Эндерс, К. Рихтер. – СПб.: Питер, 2003.
7. *«Зелена» стратегія регіону : [монографія]* / Б. В. Буркинський, Т. П. Галушкіна, В. Є. Реутов, С. К. Харічков [та ін.]; за ред. Б. В. Буркинського, Т. П. Галушкіної. – Одеса; Саки: ПП «Фенікс», 2011.
8. *ISO 14001:2004 Environmental management systems. Requirements with guidance for use* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iso.org/iso/ru/catalogue_detail?csnumber=31807